

## 1. Wstęp

Droga do stania się tłumaczem języka migowego w Polsce jest prosta i zarazem trudna. Do niedawna funkcję tłumacza języka migowego pełnili członkowie rodzin, najczęściej dzieci głuchych rodziców, pracownicy i wolontariusze organizacji pozarządowych działających na rzecz środowiska Głuchych, przedstawiciele instytucji religijnych oraz nauczyciele szkół pracujących z głuchymi dziećmi i młodzieżą. Taka działalność tłumaczeniowa miała często charakter pomocy społecznej wspierającej głuchych w kontaktach ze słyszącymi. Ludziom, którzy podejmowali się tłumaczenia, na ogół brakowało formalnego przygotowania w zakresie języka lub tłumaczeń bądź innych kwalifikacji związanych z działaniem na rzecz środowiska Głuchych na przykład na poziomie akademickim (Fant, 1990; Cokely, 2005; Kalata-Zawłocka, 2017).

Aby zostać tłumaczem języka migowego w Polsce do lat 90. XX wieku i do lat 10. XXI wieku, wystarczyło ukończyć odpowiednie kursy językowe, następnie zdobyć certyfikat tłumacza, który potwierdzał umiejętność komunikowania się z osobami głuchymi posługującymi się polskim językiem migowym (PJM), akredytowany przez organizację społeczną działającą na rzecz środowiska Głuchych. Niestety to nie jest wystarczające uznanie potrzeb coraz bardziej wymagającej grupy społecznej Głuchych w odniesieniu do kompetencji i umiejętności tłumaczy.

Kluczową rolę w przyspieszeniu profesjonalizacji zawodu tłumacza języka migowego odegrało utworzone w 2009 roku Stowarzyszenie Tłumaczy Polskiego Języka Migowego (STPJM) (Kalata-Zawłocka, 2017), które zajmuje się kształceniem tłumaczy, wyznaczaniem norm etycznych i zawodowych oraz szerzeniem świadomości społecznej na temat przekładu polskiego języka migowego (Kalata-Zawłocka, 2021a). Dodatkowo niezwykle ważna jest działalność aktywnych członków społeczności Głuchych, przedstawicieli różnych dziedzin (nauczycieli, działaczy społecznych, artystów i innych). Jeszcze na początku lat 90. XX wieku

społeczność Głuchych była wyłączona z życia publicznego. Ich prawa nie były w należyty sposób respektowane. Pierwszym impulsem, krokiem do zmiany była ogólnopolska konferencja naukowa „Głusi mają głos. Przebudzenie” (8–9 marca 2008 roku, Warszawa). Po tym nastąpił efekt kuli śnieżnej – konferencja pociągnęła za sobą organizację wielu wydarzeń, między innymi utworzenie różnych organizacji pozarządowych czy grup nieformalnych o różnych profilach: artystycznym, historycznym, językowym i społecznym, cykliczne festiwale, utworzenie studiów podyplomowych Polski język migowy w 2008 roku, wprowadzenie w życie Ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 roku o języku migowym i innych środkach komunikowania się, zapewnienie głuchym studentom możliwości pełnego udziału w zajęciach uniwersyteckich z tłumaczeniem i zwrócenie uwagi na palące problemy społeczności Głuchych w mediach, a także inne istotne wydarzenia związane z kulturą Głuchych. Wszystkie wymienione działania spowodowały wzrost zapotrzebowania na usługi profesjonalnych tłumaczy PJM w różnych obszarach: środowiskowym, konferencyjnym, akademickim, telewizyjnym czy sądowym. Dzięki STPJM można obserwować stopniowy proces profesjonalizacji tłumaczy polskiego języka migowego (Kalata-Zawłocka, 2017, 2021b), jednak przed tą organizacją stoi jeszcze sporo wyzwań czy zadań, by osiągnąć wysoki poziom standardów zawodowych. Ponadto znaczący wpływ na jakość pracy tłumaczy języka migowego ma Internet, dzięki któremu osoby głuche z Polski wymieniają się doświadczeniami z głuchymi obywatelami Europy i innych krajów na świecie na temat współpracy z tłumaczami języka migowego i oceny ich pracy.

## **2. Nauka polskiego języka migowego**

W Polsce nie ma kompletnego programu kształcenia tłumaczy polskiego języka migowego na poziomie akademickim, dostępne są jedynie sporadyczne kursy i szkolenia dla tłumaczy języka migowego organizowane przez STPJM i inne instytucje. Obecnie

można studiować polski język migowy na studiach magisterskich na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego na kierunku filologia polskiego języka migowego, gdzie oprócz biegłości w tym języku można zdobyć wiedzę na temat środowiska Głuchych w kontekście lingwistycznym, socjologicznym, historycznym i kulturowym<sup>1</sup>, oraz na kierunku lingwistyka stosowana na poziomie licencjackim na Wydziale Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego<sup>2</sup>. Tu z kolei studenci od podstaw uczą się polskiego języka migowego, uczestnicząc między innymi w zajęciach podnoszących kompetencje komunikacyjne, z zakresu fonetyki, literatury i wiedzy o kulturze, i zdobywają pierwsze szlify tłumaczeniowe. Tłumacze języków fonicznych rozpoczynają edukację znacznie wcześniej niż tłumacze języka migowego. Większość z nich podejmuje naukę języka obcego, takiego jak język angielski czy niemiecki, od podstaw, począwszy od szkoły podstawowej przez szkołę średnią, by dopiero na studiach rozpocząć doskonalenie swojego warsztatu tłumaczeniowego. W przypadku języka migowego osoby słyszące rzadko kiedy mają możliwość zapoznania się z nim w takim wymiarze czasowym i tak wcześnie, jak to się dzieje z obcym językiem fonicznym. Nauka polskiego języka migowego jest u nich albo mocno ograniczona, na przykład do jednej godziny w roku (lekcja pokazowa w przedszkolu lub szkole, podczas której przekazywana jest minimalna wiedza o języku migowym czy o społeczności Głuchych), albo, co bardziej prawdopodobne, nie ma jej wcale. Dopiero w późniejszym wieku, zwykle w okresie studiów, mają możliwość rozpoczęcia nauki języka migowego w wymiarze godzin typowym dla nauki języka obcego. Często rozpoczynają naukę języka migowego w ramach programu kształcącego tłumaczy. Tymczasem zdaniem wielu badaczy przekładem nauka języka z jednoczesnym nabywaniem umiejętności tłumaczenia

---

<sup>1</sup> <http://www.polon.uw.edu.pl/fjpm> (dostęp: 15.07.2024).

<sup>2</sup> <https://ils.uw.edu.pl/stacjonarne/program-studiow/studia-i-stopnia-lingwistyka-stosowana/> (dostęp: 15.07.2024).

nie jest najlepszym rozwiązaniem. Programy dla tłumaczy języków fonicznych, w których znajomość języka jest warunkiem rozpoczęcia nauki przekładu, są znacznie bardziej efektywne (Calle, 2012). W Polsce przyszli tłumacze z kombinacją językową: polski język migowy i język polski, niezależnie od tego, jakie studia licencjackie/magisterskie skończyli oraz w jakich kursach, szkoleniach czy warsztatach językowych uczestniczyli, od zawsze nabywali w tym samym czasie kompetencje językowe i tłumaczeniowe. To znaczące utrudnienie dla tłumacza języka migowego, który chce uzyskać pełne kompetencje potrzebne do wykonywania zawodu.

Mimo iż zapotrzebowanie na tłumaczy języka migowego rośnie ze względu na większą aktywność osób głuchych, na przykład w roli prowadzących spotkania, działaczy, wykładowców czy przedsiębiorców, faktycznych możliwości zdobycia formalnego wykształcenia wraz z odpowiednimi kwalifikacjami i kompetencjami do bycia tłumaczem w kombinacji językowej: polski język migowy i język polski praktycznie nie ma. Usługi tłumaczeniowe świadczą często osoby, które nauczyły się polskiego języka migowego od podstaw na zajęciach akademickich czy kursach, szkoleniach, warsztatach, organizowanych przez różne instytucje, firmy czy organizacje pozarządowe. Dlatego tak istotne jest, aby ich kształcenie językowe było na jak najwyższym poziomie – odpowiednio ustrukturyzowane i kompetentnie prowadzone.

Nauka polskiego języka migowego powinna być prowadzona bez użycia głosu i nieustająco weryfikowana pod kątem postępów za pomocą testów językowych. Jednak w Polsce brak takich standardowych narzędzi służących do weryfikacji poziomu umiejętności przyszłych tłumaczy polskiego języka migowego. Kolejnym minusem jest brak możliwości potwierdzenia biegłej znajomości polskiego języka migowego na egzaminie państwowym. Dlatego też zanim osoba ucząca się PJM zdecyduje się na przyjęcie pierwszych zleceń tłumaczeniowych, powinna postarać się o feedback na temat swoich umiejętności – przede wszystkim od prowadzących zajęcia z polskiego języka migowego, na które

uczęszczał/uczęszczała, w następnej kolejności od przedstawicieli środowiska Głuchych posługujących się polskim językiem migowym jako językiem macierzystym, z którymi utrzymuje kontakt i/lub którzy ją znają<sup>3</sup>.

Chodzi przy tym o kompetencje interpersonalne, które pozwalają na budowanie dobrych relacji z przedstawicielami społeczności Głuchych, tzw. „dobre nastawienie” tłumacza (ang. *good attitude*), o którym trafnie pisze między innymi Jemina Napier (2011). Absolwenci kursów językowych czy aktywni zawodowo tłumacze powinni brać udział w wydarzeniach pozazawodowych związanych ze społecznością Głuchych, w interakcjach społecznych czy akulturacji, powinni również być aktywnymi uczestnikami w bieżącym dyskursie odbywającym się w środowisku.

Tłumacze języka migowego mają do czynienia z całym spektrum osób głuchych, mających różne doświadczenia życiowe, będących w różnych sytuacjach życiowych, w których występują czynniki takie jak: emocje, stres, kontrola, agresja, zagrożenie życia itp. Dlatego też przyszli tłumacze języka migowego w trakcie swojej nauki powinni mieć dostęp do różnych modeli językowych i stylów migania. Dzięki temu grupa zawodowa uczy się, poznaje i rozwija język, a przede wszystkim nawiązuje i utrzymuje relacje społeczne ze środowiskiem Głuchych poprzez budowanie dobrej postawy, tj. chęć nawiązania kontaktu z głuchym klientem, wzbudzanie zaufania, szacunek oraz włożenie wysiłku we wzajemne zrozumienie swoich potrzeb i możliwości. Nabycie i rozwijanie umiejętności komunikowania się z różnymi głuchymi (wiek, doświadczenie, miejsce zamieszkania czy pochodzenia), uczenie się od wielu lektorów oraz poznawanie różnych stylów migania czy sposobów wypowiadania się głuchych użytkowników PJM odgrywają istotną rolę w kształtowaniu warsztatu zawodowego tłumacza języka migowego,

---

<sup>3</sup> Mechanizm akceptowania przez społeczność Głuchych osób słyszących jako swoich tłumaczy funkcjonował, zanim powstały pierwsze programy kształcenia w zakresie przekładu języków migowych (Cokely, 2005, za: Kalata-Zawłocka, Żółty, s. 39 w niniejszym tomie).